

העתיד הגיאואסטרטגי של המזרח התיכון

שאול משעל

1. שינויים אסטרטגיים מרחיקי לכת מתחוללים במזרח התיכון מאז פרוץ האביב הערבי בשלהי 2010. עיקר השינויים:
 - א. החלשתן, התערערותן ו/או התמוטטותן של משטרים ושל מדינות.
 - ב. התחזקותן והגברת השפעתן של התת-מדינות (ארגוני טרור) ושל קהילות מסורתיות ואזרחיות (דתיות, אתניות, שבטיות, סקטוראליות).
 - ג. עליית משקלן, נוכחותן ומעורבותן הישירה של מעצמות-העל (ארה"ב, רוסיה, האיחוד האירופאי) ושל מעצמות אזוריות (אירן, תורכיה, מצרים, סעודיה וישראל) בהתפתחויות באזור.
 - ד. עימותים, לצד שיתופי פעולה אד-הוק והסכמות שבשתיקה, בין הישויות הלא מדינתיות לבין הקהילות ולבין מעצמות-העל והמעצמות האזוריות.
 - ה. תזוזה גיאופוליטית במיקומם של השחקנים: אירן השיעית נעה צפונה לאזור הסוני של הסהר הפורה ערש הולדתה של הלאומיות הערבית, והסונה נעה דרומה, לסעודיה ולאמירויות.
2. עיקרה של התפנית מרחיקת הלכת במפה האסטרטגית המזרח תיכונית, בעקבות האביב הערבי נעוצה אפוא, במפגש נעדר תקדים היסטורי, בין המישור האזורי העל-מדינתי, לבין הרמה הקהילתית התת-מדינתית:
- א. במישור האזורי, עיקר התפנית באה לידי ביטוי בשינוי גיאופוליטי "טקטוני" שהתחולל בין אירן השיעית שנעה צפונה, לסהר הפורה, לבין האסלאם הסוני והערביות שנעו מהסהר הפורה דרומה, למצרים, לסעודיה ולמדינות המפרץ.
- ב. במישור הקהילתי התת-מדינתי הייתה זו העלייה במשקלן ובהתחזקות מעמדן של הישויות הלא מדינתיות והקהילות המקומיות, על חשבון המשטרים והמדינות, בקביעת סדר היום ובהתפתחויות השוטפות.
3. כיצד יש להתייחס לתמורות הללו ביחסים בין הזירה העל-מעצמתית, האזורית, המדינתית והתת-מדינתית?

א. מה תהיה השפעתן של הישויות הלא מדינתיות דוגמת קהילות אזרחיות, ארגוני טרור, תנועות דתיות, תנועות אזרחיות, רשתות חברתיות על העתיד הגיאוגרפי של המזרח התיכון?

ב. מה יהיו אופי ההתמודדויות בין מעצמות העל, מעצמות אזרחיות, וישויות לא מדינתיות?

4. אלו השלכות עתידיות עשויות להיות לשינויים הללו על:

א. השאיפות האסטרטגיות והתכליות המעשיות של מעצמות אזרחיות, של מדינות, קהילות, תנועות דתיות, ארגוני טרור?

ב. סדרי העדיפויות שלהן: מדיניים, צבאיים, כלכליים?

ג. דרכי פעולה והשיקולים העומדים מאחוריהן: שכנוע, שימוש באמצעים רכים, שיתופי פעולה, קואליציות ("כוח רך")?

כפיה, שימוש באיום ובהרתעה ("כוח קשה")?

תחרות ומידת השילוב בין השניים ("כוח חכם")?

5. השלכות אפשריות של המציאות האסטרטגית המתהווה במזרח התיכון על אירופה, ארה"ב והעולם המערבי בכלל.